

Η Επίδραση των Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών ως Πολιτιστική Εμπειρία στην Ανάπτυξη Πολιτιστικού Τουρισμού. Το Διεθνές Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών & Μουσικής Γέφυρας

Χριστίνα Καραΐσκου
Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος
Ελένη Μαυραγάνη
Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει την επίδραση των παραδοσιακών χορευτικών φεστιβάλ ως πολιτιστική εμπειρία στην ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού, μελετώντας την περίπτωση του Διεθνούς Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών και Μουσικής στη Γέφυρα Θεσσαλονίκης. Στόχος της είναι τα παραδοσιακά χορευτικά φεστιβάλ, μέσω της πολιτιστικής εμπειρίας, να αποτελέσουν ένα νέο μοχλό ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 54 συμμετέχοντες του συγκεκριμένου φεστιβάλ, ο αριθμός του δείγματος επεξηγείται στην συνέχεια της έρευνας. Το όργανο μέτρησης Αξέχαστων Εμπειριών βασίστηκε στους Kim et al., (2012) και στη κλίμακα Μέτρησης Παραγόντων μιας Εκδήλωσης των Hall et al., (2010). Συμπερασματικά, σύμφωνα με τα ευρήματα, το παραδοσιακό χορευτικό φεστιβάλ φαίνεται να έχει θετικές συνέπειες για τους επισκέπτες και την τοπική κοινότητα. Σημειώνεται επίσης, ότι η πολιτιστική εμπειρία που διαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ συμβάλλει θετικά στη στάση των ατόμων να συμμετάσχουν και να παρευρεθούν ξανά στο φεστιβάλ ή σε οποιαδήποτε άλλη παρόμοια εκδήλωση και να επισκεφθούν ξανά την περιοχή της Γέφυρας ή ακόμα να την προωθήσουν ως προορισμό. Διαπιστώνεται ακόμα, ότι μέσω των συλλόγων, οι παραδοσιακοί χοροί μπορούν να αποτελέσουν πολιτιστικό προϊόν και να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός τόπου.

Λέξεις κλειδιά: Παραδοσιακοί χοροί, Φεστιβάλ, Τουριστική εμπειρία, Πολιτιστικός τουρισμός

Εισαγωγή

Ο τουρισμός έχει αναδειχθεί σε σημαντική παγκόσμια βιομηχανία κυρίως μετά το 1945 (Lickorish & Jenkins, 2004), καθώς μέχρι τότε η περίοδος του μεσοπολέμου κατασττούσε αδύνατο τα ταξίδια στο εξωτερικό για τους πολλούς και ήταν αποκλειστικό προνόμιο των ευκατάστατων. Σήμερα, ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και από τους πιο δυναμικά αναπτυσσόμενους κλάδους που συμβάλει εξαιρετικά στη προώθηση της παγκόσμιας οικονομίας και αποτελεί υψίστης σημασίας δραστηριότητα για οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη παγκοσμίως.

Ωστόσο η συνεχόμενη εξέλιξη της τεχνολογίας, η πολιτική αστάθεια, η οικονομική κρίση, η διατάραξη της ειρήνης, οι κλιματικές αλλαγές, οι πανδημίες και άλλοι παράγοντες, φέρνουν το παγκόσμιο τουρισμό αντιμέτωπο με μεγάλες προκλήσεις με σκοπό τη βιωσιμότητά του και την εξέλιξη του σύμφωνα με την πραγματικότητα και την κατάσταση της εκάστοτε χώρας. Οι παράγοντες αυτοί συμβάλουν σημαντικά στην διατήρηση του ήδη υπάρχοντος τουριστικού προϊόντος αλλά και στην εύρεση νέων μορφών τουριστικών προϊόντων μέσω της τουριστικής πολιτικής που ασκεί κάθε χώρα.

Τα τελευταία χρόνια παγκοσμίως, γίνεται λόγος για εξειδικευμένες μορφές τουρισμού που αφορούν κυρίως επαγγελματίες τουρίστες με συγκεκριμένο τουριστικό ενδιαφέρον όπου τα κίνητρα τους καθορίζουν και τον τύπο του ταξιδιού τους. Οι μορφές αυτές αφορούν το περιβάλλον (ταξίδια στη φύση, εξερεύνηση στους πάγους κ.α.), την υγεία (spa, λουτρά κ.λπ.), ομάδες ατόμων όπως η τρίτη ηλικία, τα άτομα με ιδιαίτερες ικανότητες (ΑμΕΑ) κ.α., καθώς επίσης και τον πολιτισμό όπως μουσεία, ιστορικά κτήρια, αρχαιολογικούς χώρους αλλά και τα πολιτιστικά δρώμενα όπως οι συναυλίες, τα φεστιβάλ κ.α., με τα τελευταία να γνωρίζουν σημαντική άνθηση στο τομέα του πολιτιστικού τουρισμού.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση του πολιτιστικού τουρισμού, έχουν δημιουργηθεί διάφορες πολιτιστικές βιομηχανίες που αποσκοπούν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη με τους διαμορφωτές πολιτικής να χαράζουν στρατηγικές πολιτιστικής ανάπτυξης για τη βιωσιμότητα ενός τόπου ή μιας ολόκληρης χώρας. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός τουρισμού ισχυρίζεται ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αντιπροσωπεύει το 37% του παγκόσμιου τουρισμού και προβλέπει ότι θα αυξηθεί με ρυθμό 15% ετησίως. Τέτοια στοιχεία αναφέρονται συχνά σε μελέτες της αγοράς πολιτιστικού τουρισμού, αλλά σπανίως υποστηρίζονται από εμπειρική έρευνα (Richards, 2003). Με βάση τα στοιχεία της βιβλιογραφίας γίνεται αντιληπτό ότι ο πολιτιστικός τουρισμός εξελίσσεται ραγδαία τα τελευταία χρόνια και αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων, τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού μέσω του φαινομένου των φεστιβάλ, έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις καθώς εξελίσσονται σημαντικά παγκοσμίως με διάφορες μορφές είτε με επίκεντρο το κινηματογράφο είτε τη μουσική είτε ακόμα με πιο παραδοσιακά στοιχεία. Τα τελευταία χρόνια όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, ο παραδοσιακός χορός έχει πλέον τη διάθεση ψυχαγωγικού χαρακτήρα με την συμμετοχή του κυρίως σε χορευτικές παραστάσεις ή χορευτικές εκδηλώσεις και σε πολιτιστικές εκδηλώσεις γενικά. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό ο χορός αποτελούσε την κύρια μορφή έκφρασης συναισθημάτων και κίνησης όπως επίσης σημαντική στιγμή κοινωνικής σύνδεσης των ανθρώπων με την παράδοση, τη κουλτούρα και τον πολιτισμό, με τις ρίζες του να χάνονται στα βάθη χρόνων. Υπάρχουν στην ιστορία παραδείγματα γεγονότων με επίκεντρο το χορό σε περιπτώσεις χαράς, γιορτής, θρησκευτικής λατρείας αλλά και λύπης σε περιπτώσεις πένθους που ταυτίζουν την ύπαρξη του ως μια σημαντική στιγμή προσφοράς ποικίλων συναισθημάτων.

Οι παραδοσιακές χορευτικές εκδηλώσεις γίνονται, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, σε πάρα πολλές περιοχές της Ελλάδος καθώς αποτελεί στοιχείο διασκέδασης για τους ντόπιους κατοίκους αλλά

και κληρονομιά της ελληνικής παράδοσης όπου μέσα από τις συγκεκριμένες εκδηλώσεις και την ύπαρξη παραδοσιακών χορευτικών συλλόγων διατηρείται και μένει αλησμόνητη με τη πάροδο των χρόνων. Από τα Διονύσια, τις αρχαίες παραστάσεις, μέχρι τους κοινωνικούς και ιστορικούς χορούς όπως ο χορός του Ζαλόγγου, η Σέρα του Πόντου, το Τσάμικο, το Κρητικό Πεντοζάλη και άλλων χορών, οι παραδοσιακοί χοροί εξακολουθούν να αποτελούν ένα μέσο επικοινωνίας των γενεών και των εποχών. Χοροί που εξελίχθηκαν και διαμορφώθηκαν με την πάροδο των χρόνων και αποτέλεσαν κομμάτι της κοινωνικής ζωής των ανθρώπων με την μορφή εκδηλώσεων και παραστάσεων.

Σήμερα η Ελλάδα έχει αρκετά παραδείγματα παραδοσιακών χορευτικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ να προσφέρει καθώς και σημαντικά στοιχεία για εξέλιξη τέτοιου είδους φεστιβάλ με σκοπό την πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη και τη δημιουργία αξέχαστων εμπειριών. Στη περίπτωση αυτή κεντρικό ενδιαφέρον στη παρούσα μελέτη αποτελεί η μελέτη περίπτωσης του Διεθνούς Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών και Μουσικής που διοργανώνεται τα τελευταία 13 χρόνια στη περιοχή της Γέφυρας στη Θεσσαλονίκη.

Όπως διαπιστώνεται στη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας για το αντικείμενο της έρευνας, στην Ελληνική αλλά και ξένη βιβλιογραφία δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία και σχετικές μελέτες όσον αφορά τα παραδοσιακά χορευτικά φεστιβάλ και την σύνδεση τους με την αξέχαστη εμπειρία και την πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου. Αν και υπάρχουν έρευνες πάνω στις πολιτιστικές εκδηλώσεις ή μεμονωμένα πάνω στο χορό και τις επιδράσεις του, ωστόσο κάτι εξειδικευμένο που να αναφέρεται στα παραδοσιακά χορευτικά φεστιβάλ, στις επιδράσεις των συγκεκριμένων φεστιβάλ, στην αξέχαστη εμπειρία συμμετοχής, σε ένα παραδοσιακό χορευτικό φεστιβάλ αλλά και στην ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού μέσω αυτού δεν κατέστη δυνατό να εντοπιστεί από την ερευνήτρια. Έχοντας ως κριτήριο την ελλιπή βιβλιογραφία για τα συγκεκριμένα φεστιβάλ κρίθηκε αναγκαίο να μελετηθούν τέτοιου είδους παραδοσιακά χορευτικά φεστιβάλ και να αναλυθούν δίνοντας την ευκαιρία να υπάρξουν περισσότερες πληροφορίες και στοιχεία στο μέλλον για περαιτέρω έρευνες.

Επομένως, η παρούσα έρευνα βασίζεται στη πρωτοτυπία του θέματος και των περιεχομένων της και έχει ως σκοπό τη μελέτη της σημασίας των παραδοσιακών χορών ως κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και σημαντικό μοχλό ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού μιας περιοχής ή ολόκληρης της χώρας μέσα από τη διοργάνωση παραδοσιακών χορευτικών φεστιβάλ και με τη συμμετοχή των παραδοσιακών χορευτικών συλλόγων για την επίτευξη αυτή, προσφέροντας στους συμμετέχοντες και θεατές την ευκαιρία να ζήσουν μια αξέχαστη πολιτιστική εμπειρία. Μέσω της μελέτης περίπτωσης του Διεθνούς Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών και Μουσικής επιδιώκεται να εντοπιστούν όλα αυτά τα στοιχεία και να μελετηθούν με σκοπό να διαπιστωθεί εάν επιβεβαιώνονται ή όχι σύμφωνα με τα δεδομένα της βιβλιογραφίας και της πρωτογενούς έρευνας.

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Αξέχαστη τουριστική εμπειρία

Η εισαγωγή νέων μορφών τουρισμού στις σύγχρονες κοινωνίες μετά τη δεκαετία του '80, δημιούργησε μια τάση για περισσότερο ενεργητικές διακοπές. Ωστόσο, η τουριστική εμπειρία έχει συζητηθεί ως φαινόμενο από τη δεκαετία του 1960 και έχει γίνει πιο δημοφιλής στον κόσμο από το 1970 και μετά, με διάφορους συγγραφείς να συζητούν για το φαινόμενο της εμπειρίας όπως οι MacCannell (1973) και Cohen (1979). Οι τουρίστες ενδιαφέρονται και για άλλα στοιχεία των διακοπών τους, στοιχεία που σχετίζονται με την λεγόμενη «τουριστική εμπειρία», διαφορετικά από το «ήλιος» και «θάλασσα» αλλά

έχουν περισσότερο ενδιαφέρον για τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Κιλιπίρης, 2009). Η ταξιδιωτική «εμπειρία» προϋποθέτει συναναστροφή με ντόπιους, επαφή με τη φύση, γνωριμία με τον τοπικό πολιτισμό, και συμμετοχή σε δραστηριότητες. Η απόκτηση θετικής εμπειρίας μέσα από έναν τουριστικό προορισμό, ένα αθλητικό δρώμενο ή από ένα πολιτιστικό γεγονός τείνει να έχει αυξητικές τάσεις, με αποτέλεσμα ερευνητές και διαμορφωτές πολιτικής μάρκετινγκ για τουριστικούς προορισμούς να επικεντρώνονται γύρω από την έννοια της «αξέχαστης τουριστικής εμπειρίας» ή της «πολιτιστικής τουριστικής εμπειρίας».

Σύμφωνα με σχετικά ερευνητικά στοιχεία, οι ερευνητές πρότειναν ότι η μνήμη, η οποία διαμεσολαβεί στις προθέσεις συμπεριφοράς πρέπει να ενσωματωθεί στη μελέτη των εμπειριών των πελατών καθώς όπως αναφέρεται, η ανάμνηση των εμπειριών από μια αγορά είναι σημαντική διότι το επίπεδο κινήτρων και συμμετοχής είναι υψηλό όταν αντλούνται πληροφορίες από τις προηγούμενες εμπειρίες των ατόμων οι οποίες χαρακτηρίζονται ως εξαιρετικά αξιόπιστες και επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική συμπεριφορά (Kim, Ritchie, και McCormick, 2012).

Επομένως το ίδιο φαίνεται να συμβαίνει και στο χώρο του τουρισμού καθώς όταν τα άτομα αποφασίζουν να ταξιδέψουν και να αναζητήσουν πληροφορίες για να τις χρησιμοποιήσουν στην επιλογή του προορισμού τους, πρώτα θυμούνται τις εμπειρίες του παρελθόντος. Όπως αναφέρουν οι Kim, Ritchie, και McCormick (2012), μια θετική αξέχαστη τουριστική εμπειρία έχει οριστεί λειτουργικά ως μια τουριστική εμπειρία που θυμόμαστε θετικά και ανακαλούμε μετά την επέλευση του γεγονότος.

Ωστόσο παρά τη σημασία και την ανάγκη των αξέχαστων εμπειριών, ελάχιστες μελέτες έχουν διερευνήσει τα στοιχεία της εμπειρίας που είναι πιθανότερο να ανακαλέσουν στη μνήμη τους οι τουρίστες. Οι τουρίστες πρέπει να βιώσουν τη δική τους εμπειρία αφού περάσουν από ένα χρονολογικό κύκλο, δηλαδή, πριν το ταξίδι, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού και μετά το ταξίδι, για να δώσουν σημασία στην εμπειρία που έχουν ζήσει, ώστε ένα ταξίδι να μπορεί να θεωρηθεί αξέχαστο και εντυπωσιακό (Coelho, Gosling, και Almeida 2018). Επομένως ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα που μπορεί να προσφέρει διαφορετικές εμπειρίες στους πελάτες, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν πολλά που πρέπει να κατανοηθούν για τους παράγοντες που συμβάλλουν σε ένα αξέχαστο ταξίδι ή μια αξέχαστη εμπειρία.

Χορός

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί για τον χορό. Ο χορός όμως, ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας, είναι μια από τις σημαντικότερες κοινωνικές εκδηλώσεις του ανθρώπου και συνδέεται άμεσα με την ιστορία, τον πολιτισμό και την εξέλιξη μιας κοινωνίας. Ο παραδοσιακός χορός είναι ένα από τα πιο ενδεικτικά χαρακτηριστικά της ιστορίας και της πολιτιστικής ταυτότητας ενός λαού καθώς ως παλαιότερος τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων του ανθρώπου, θεωρείται ότι είναι η πρώτη μορφή τέχνης που εμφανίστηκε στο κόσμο. Όπως αναφέρεται υπήρξε μια από τις κύριες μορφές κοινωνικής έκφρασης και θρησκευτικής λατρείας. Ο χορός μαζί με τη μουσική και το τραγούδι αποτελούν εκφράσεις και απεικονίσεις της κοινωνικής ζωής αλλά και του «κοινωνικού γίγνεσθαι» (Μαυροβουνιώτης, Μαλκογεώργος, Αργυριάδου, 2001). Κατά τον Αριστοτέλη, ο χορός έπαιρνε πνοή σε κάθε συναισθηματική φόρτιση, είτε σε χαρμόσυνες στιγμές είτε σε πένθιμες. Αποτελούσε πηγή χαράς και ομορφιάς, θρησκευτικής κατάνυξης, λατρείας, μαγείας, ευφροσύνης ή θλίψης, οδύνης κ.λπ. Στην Ελλάδα, από τον αρχαίο κόσμο ως στις αρχές του 20ου αιώνα, ο παραδοσιακός χορός ως ένα από τα πιο δυναμικά στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού, αποτελούσε θεσμό και κατείχε σημαντικό ρόλο

στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και της συλλογικής ταυτότητας της ελληνικής κοινωνίας κατά τη διάρκεια της ιστορίας της (Πραντσιδής, 2004). Ως παραδοσιακοί ή δημοτικοί χοροί χαρακτηρίζονται οι χοροί των αγροτικών κυρίως περιοχών, οι οποίοι είναι προϊόν προφορικής παράδοσης και συνδέονται άμεσα με την περίοδο της τουρκοκρατίας και της Ελληνικής Επανάστασης (Πραντσιδής, 2004). Στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία η λέξη «χορός» μπορεί να σημαίνει ένα είδος χορού όπως ο Συρτός, ο Τσάμικος κ.λπ. (Πραντσιδής, 2004).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, αναφέρεται ότι υπάρχει μεγάλη ποικιλία διαφορετικών χορευτικών μορφών με το πέρασμα των χρόνων, που φτάνουν μέχρι τη σκηνική παράσταση. Οι πιο διαδεδομένες μορφές του χορού είναι το μπαλέτο, ο μοντέρνος χορός (σύγχρονος), ο κοινωνικός χορός (βαλς, ταγκό, σάμπα, φοξ-τροτ, ροκ-εν-ρολ, ντίσκο), ο ψυχαγωγικός χορός (πολλά άτομα μαζί ή μεμονωμένα χορεύουν παραδοσιακούς χορούς των χωρών τους, είτε λόγω της εθνικής τους κληρονομιάς, είτε επειδή συμμετέχουν σε διεθνή φολκλорικά συγκροτήματα, ο εθνικός χορός (χορός με έντονο παραδοσιακό χαρακτήρα, συνδεδεμένος με τη θρησκευτική πρακτική και τις κοινωνικές συνήθειες κ.α. Υπάρχουν χοροί που είχαν ψυχαγωγικό χαρακτήρα ενώ ένας μεγάλος αριθμός χορών αφορούσε κάποιο γεγονός και για αυτό είχαν κυρίως ιστορικό ή πολιτιστικό ή κοινωνικό χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα ο χορός του Ζαλόγγου, η Σέρα του Πόντου, ο Τσάμικος, ο Κρητικός Πεντοζάλης και άλλοι. Οι παραδοσιακοί χοροί εξακολουθούν να αποτελούν ένα μέσο επικοινωνίας των γενεών και των εποχών.

Φεστιβάλ

Κατά τη διάρκεια των δυο τελευταίων δεκαετιών, τα φεστιβάλ και οι εκδηλώσεις (events) είναι μια από τις ταχύτερα εξελισσόμενες πηγές προσέλκυσης τουριστικού ενδιαφέροντος και φαίνεται ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στην τουριστική βιομηχανία για δύο βασικούς λόγους. Αρχικά, δημιουργούν αναμνήσεις και ιστορίες, επιστούν την προσοχή στην εγκόσμια καθημερινή εμπειρία και υψώνουν το πνεύμα των ανθρώπων. Έτσι, τα φεστιβάλ είναι ένας ειδικός τύπος κοινωνικών δραστηριοτήτων που δίνουν ένα βαθύτερο νόημα και ένα διαφορετικό είδος ζωής (Getz, 2002). Οι άνθρωποι πάντα θα αναζητούν νόημα στη ζωή τους, έτσι είναι πρόθυμοι να ταξιδέψουν σε κάποιο φεστιβάλ ή εκδήλωση. Δεύτερον, τα φεστιβάλ αποτελούν έναν παράγοντα για οικονομικό εισόδημα της τοπικής κοινότητας σε μια πόλη, περιφέρεια ή χώρα. Οι επισκέπτες σε ένα φεστιβάλ θα μείνουν σίγουρα σε κάποιο κατάλυμα ανάλογα με τον προϋπολογισμό τους, θα γευματίσουν σε εστιατόρια, θα συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες και θα αγοράσουν αναμνηστικά (σουβενίρ) ή έναν άλλο τρόπο δημιουργίας μόνιμων αναμνήσεων και νοημάτων. Αυτό συμβάλει στην εισροή χρημάτων που με τη σειρά της θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας και θα τονώσει την τοπική οικονομία (Tangit, Kibat & Adanan, 2016).

Ακόμα αναφέρεται ότι τα φεστιβάλ αποτελούν επίσης μέρος του τουριστικού κινήτρου σχετικά με τις επιθυμίες των καταναλωτών όταν επιλέγουν έναν ταξιδιωτικό προορισμό. Επομένως τα κίνητρα για τους νέους σήμερα δεν είναι πλέον μόνο για χαλάρωση, ξεκούραση και παθητικότητα, αλλά επιθυμούν να γνωρίσουν ανθρώπους, να έχουν νέες εμπειρίες και να ανακαλύψουν νέα μέρη, κάτι που μπορεί να τους διεγείρει ψυχολογικά.

Τα φεστιβάλ και οι εκδηλώσεις μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση του προορισμού τους και την προσέλκυση τουριστών, μπορούν να θεωρηθούν ως μια νέα μορφή τουρισμού για να στηρίξουν την οικονομική ευημερία και την ανάπτυξη (Yeoman, et al 2004). Τα στοιχεία της βιβλιογραφίας αναφέρουν ότι τα φεστιβάλ είναι ελκυστικά για τις κοινωνίες με στόχο την αντιμετώπιση

ζητημάτων αστικού σχεδιασμού, τοπικής υπερηφάνειας και ταυτότητας, κληρονομιάς, διατήρησης, αστικής ανανέωσης, δημιουργίας απασχόλησης, επενδύσεων και οικονομικής ανάπτυξης. Σημαντικό παράδειγμα αποτελεί το Ρότερνταμ, το οποίο προσπάθησε να χρησιμοποιήσει πολιτιστικές εκδηλώσεις ως μέσο αλλαγής της εικόνας του από την «πόλη εργασίας» σε «πολιτιστική πόλη», με αποτέλεσμα ο πολιτισμός στο Ρότερνταμ να αποτελεί από καιρό ένα σημαντικό θέμα τουριστικού μάρκετινγκ. Το πολιτιστικό στρατηγικό σχέδιο του Ρότερνταμ αποσκοπούσε στην προσέλκυση τουριστών, επενδύσεων και θέσεων εργασίας.

Ο αριθμός των φεστιβάλ στην Ελλάδα άρχισε να αυξάνεται στις αρχές της δεκαετίας του '80 ενώ τη δεκαετία του '90 δόθηκε μια νέα ώθηση στην πολιτιστική ζωή των πόλεων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται συνεχής αύξηση του αριθμού των φεστιβάλ που διοργανώνονται στην Ελλάδα. Όσον αφορά όμως, τις παραδοσιακές χορευτικές εκδηλώσεις και τα παραδοσιακά χορευτικά φεστιβάλ, η Ελλάδα παρουσιάζει αρκετά τέτοια παραδείγματα, καθώς στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας υπάρχει ένας πολιτιστικός σύλλογος, χωρίς ωστόσο να υπάρχει ακριβής καταγραφή του αριθμού των χορευτικών εκδηλώσεων, όπου πολλές περιοχές διοργανώνουν κάποιου είδους πολιτιστικής χορευτικής εκδήλωσης.

Φαίνεται επίσης, ότι οι χορευτικές εκδηλώσεις είναι περισσότερες σε σχέση με τα παραδοσιακά χορευτικά φεστιβάλ, παρόλα αυτά το Διεθνές φεστιβάλ παραδοσιακών χορών και μουσικής στη Γέφυρα Θεσσαλονίκης, το Πανελλήνιο φεστιβάλ ποντιακών χορών, το Διεθνές φεστιβάλ χορού στη Καλαμάτα και πολλά ακόμα είναι μερικά από τα παραδείγματα άνθησης των παραδοσιακών χορευτικών φεστιβάλ στην Ελλάδα σε διάφορες περιοχές της χώρας.

Διεθνές Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών και Μουσικής Γέφυρας

Το «Διεθνές Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών και Μουσικής Γέφυρας» ξεκίνησε το 2007 και πραγματοποιείται κάθε χρόνο τέλη Αυγούστου, στη Γέφυρα Θεσσαλονίκης. Στόχος του προέδρου και των μελών του Δ.Σ του Πολιτιστικού συλλόγου Γέφυρας είναι πρώτα από όλα να προσφέρουν ζωή και ζωντάνια στον τόπο τους, τη Γέφυρα. Το Φεστιβάλ είναι αναγνωρισμένο ως ένα από τα μεγαλύτερα πολιτιστικά γεγονότα της Μακεδονίας και αποτελεί, όπως χαρακτηρίζεται, σημείο αναφοράς της Δυτικής Υπαιθρου της Θεσσαλονίκης, όπου συγκεντρώνονται χορευτές, μουσικοί και τραγουδοποιοί από όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Διαφορετικοί πολιτισμοί, διαφορετικές κουλτούρες και διαφορετικά ήθη και έθιμα, ενώνουν τα κοινά στοιχεία που τους δένουν γιορτάζοντας το μεγαλείο της παράδοσης και ταξιδεύουν μέσα σε αυτή. Το Φεστιβάλ διοργανώνεται από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γέφυρας, υπό την αιγίδα του Δήμου Χαλκηδόνος και της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, στο προαύλιο του Δημοτικού Σχολείου Γέφυρας, με είσοδο ελεύθερη.

Σήμερα, εν έτη 2019, το φεστιβάλ μετρά 13 χρόνια μετάδοσης και γιορτής της παράδοσης στα δεδομένα της σύγχρονης κοινωνίας. Στα 13 χρόνια ύπαρξης του Φεστιβάλ συμμετείχαν πάνω από 25 χώρες όπως η Τσεχία, η Ουγγαρία, η Βοσνία, η Κύπρος, η Κίνα, η Κροατία, η Ουκρανία, η Ισπανία, η Μαλαισία, η Βουλγαρία, η Σλοβακία, η Σερβία, η Γεωργία, η Τουρκία η Κορέα, το Μπαγκλαντές, το Μεξικό, η Ιταλία, το Νεπάλ, η Λιθουανία, η Ρωσία, η Ισπανία, η Πολωνία, Ρουμανία, η Κολομβία κ.λπ., όπως και διάφορες περιοχές της Ελλάδας όπως τα Χανιά, η Λέρος, το Μέτσοβο, η Νάουσα, οι Σέρρες, η Κοζάνη, τα Τρίκαλα, η Άσσηρος, τα Ιωάννινα, η Νέα Κρώμνη Δράμας, η Χαλάστρα, το Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης, η Γέφυρα, το Αιγίνιο, η Κόρινθος και πολλές άλλες περιοχές της χώρας. Στο 13ο Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών και Μουσικής Γέφυρας (2019)» συμμετείχαν περίπου πάνω από 224

χορευτές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Συνολικά στα 13 χρόνια πορείας του Φεστιβάλ έχουν συμμετάσχει πάνω από 25 χώρες με περισσότερους από 1400 ξένους και πάνω από 400 Έλληνες χορευτές και μουσικούς, από τρεις διαφορετικές ηπείρους (Αμερική, Ευρώπη, Ασία).

Μια διαπολιτισμική πολιτιστική εμπειρία μοιρασμένη σε 4 μέρες γεμάτες χορό, μουσική, διασκέδαση, πλούσιο θέαμα και μοναδικές εμπειρίες. Οι χορευτές μέσα από αυτό το πολιτιστικό γεγονός με τις ξεχωριστές παραδοσιακές φορεσιές τους και τα παραδοσιακά μουσικά ακούσματα του τόπου τους, προσφέρουν στους θεατές μια ξεχωριστή πολιτιστική εμπειρία και την ευκαιρία να γνωρίσουν την πατρίδα και τη παράδοση τους και να μεταλαμπαδεύσουν τα πολιτιστικά στοιχεία της κουλτούρας τους. Πρόκειται για μια ανταλλαγή πολιτισμού μέσω του παραδοσιακού χορού και της μουσικής του κάθε τόπου.

Ερευνητικοί στόχοι

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία της βιβλιογραφίας προέκυψε η διατύπωση 6 ερευνητικών στόχων όπως αναφέρονται παρακάτω:

- **Ε.Σ. 1:** Να διερευνηθεί κατά πόσο τα Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό κομμάτι του τουρισμού μιας χώρας.
- **Ε.Σ. 2:** Να διερευνηθεί κατά πόσο τα Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών μπορούν να συμβάλουν στην πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας περιοχής.
- **Ε.Σ. 3:** Να διερευνηθεί κατά πόσο τα Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών μπορούν να αποτελέσουν αξιόλογη πολιτιστική εμπειρία.
- **Ε.Σ. 4:** Να διερευνηθεί κατά πόσο οι «Πολιτιστικοί Σύλλογοι» μπορούν να συμβάλλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη μιας περιοχής.
- **Ε.Σ. 5:** Να διερευνηθεί κατά πόσο οι «Πολιτιστικοί Σύλλογοι» μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη παραδοσιακών χορευτικών εκδηλώσεων.
- **Ε.Σ. 6:** Να διερευνηθεί κατά πόσο οι «Πολιτιστικοί Σύλλογοι» μπορούν να διατηρήσουν και να προστατεύσουν τις χορευτικές παραδόσεις μιας χώρας.

Μεθοδολογία

Δείγμα

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 54 συμμετέχοντες, από την Ελλάδα και το εξωτερικό, οι οποίοι είχαν άμεση ή έμμεση σχέση με το φεστιβάλ, είτε ως διοργανωτές, είτε ως χορευτές, είτε ως εθελοντές, συνοδοί, μουσικοί, θεατές κ.λπ. Το 29,6% (16) αποτελούσε το ανδρικό φύλο και το 70,4% (38) το γυναικείο. Οι ηλικίες των συμμετεχόντων κυμάνθηκαν από 15-65 χρονών με το 32,5% ως μεγαλύτερο ποσοστό να αφορά τις ηλικίες 45-54 και ακολούθησαν οι ηλικίες 18-24 (20,4%) και 35-44 (16,7%). Στη χώρα προέλευσης των συμμετεχόντων το 83,5% αφορούσε την «Ελλάδα», το 7,4% τη «Λιθουανία», από 3,7% η «Βουλγαρία» και η «Μαλαισία» ενώ μόλις 1,9% το «Νεπάλ». Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο, είναι σημαντικό ότι το 53,7% (29) ήταν «απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ» και το 18,5% ήταν κάτοχοι «Μεταπτυχιακού» ενώ μόλις το 14,8% ήταν «απόφοιτοι Λυκείου». Σχετικά με την επαγγελματική τους

κατάσταση, το 35,2% (19) ήταν «ιδιωτικοί Υπάλληλοι» ενώ μόλις το 1,9% (1) δήλωσε «συνταξιούχος» και το 5,6% (3) «άνεργος» ενώ ένα μεγάλο σχετικά ποσοστό ήταν φοιτητές της τάξης του 22,2% (12). Τέλος όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων, ένα μεγάλο ποσοστό, περίπου οι μισοί, 48,1% (26) δήλωσε «ελεύθερος/η» ενώ το 46,3% «παντρεμένος/η».

Ερευνητικό μέσο

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε ήταν σε ηλεκτρονική μορφή, με τη χρήση του Google Forms, σε δύο γλώσσες, την ελληνική και την αγγλική. Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στη κλίμακα Μέτρησης Αξέχαστων Εμπειριών των Kim et al., (2012) και στη κλίμακα Μέτρησης Παραγόντων μιας Εκδήλωσης των Hall et al., (2010). Έπειτα η αξιολόγηση της εμπειρίας και των παραγόντων της εκδήλωσης έγινε με πενταβάθμια κλίμακα Likert όπου το 1 αντιπροσώπευε το «Διαφωνώ απόλυτα» και το 5 το «Συμφωνώ απόλυτα» ή «Πολύ απίθανο – Πολύ πιθανό» αντίστοιχα. Επιπλέον, προστέθηκαν ερωτήσεις σχετικά με τις επιδράσεις του φεστιβάλ μέσω της εμπειρίας του παραδοσιακού χορευτικού φεστιβάλ, οι οποίες αποτελούσαν τους ερευνητικούς στόχους της μελέτης. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 6 ενότητες και συνολικά από 29 ερωτήσεις: 28 ερωτήσεις κλειστού τύπου και 1 ερώτηση ανοιχτού τύπου.

Συνέντευξη

Η διαδικασία της συνέντευξης αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τη μελέτη περίπτωσης και επιλέχθηκε ώστε να εξαγάγει τις απαιτούμενες πληροφορίες σε μια πρόσωπο με πρόσωπο συνέντευξη, διάρκειας περίπου 40 με 50 λεπτά με τον πρόεδρο και κάποια από τα μέλη του Δ.Σ του συλλόγου. Το πρώτο μέρος περιλάμβανε 9 ερωτήσεις όπου αφορούσαν πληροφορίες για το σύλλογο και τις δράσεις του και το δεύτερο μέρος περιλάμβανε 14 ερωτήσεις που αποσκοπούσαν κατά κύριο λόγο στο φεστιβάλ και τη διοργάνωση του.

Διαδικασία

Η διαδικασία της έρευνας διήρκησε περίπου πάνω από έξι μήνες καθώς η προσέγγιση των συμμετεχόντων, των προηγούμενων ετών, δεν ήταν εύκολη διαδικασία και αυτό δυσκόλεψε τη διαδικασία της έρευνας ως προς τη συλλογή δεδομένων.

Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε αρχικά πιλοτικά σε 10 άτομα από το στενό περιβάλλον της ερευνήτριας τα οποία ασχολούνται με τους παραδοσιακούς χορούς (χορευτές ή θεατές αντίστοιχων χορευτικών εκδηλώσεων) όπως και η ερευνήτρια, κάτι που θεωρήθηκε σημαντικό για την εντόπιση λαθών στη δομή του ερωτηματολογίου και στη πορεία της έρευνας. Στη συνέχεια, το ερωτηματολόγιο με το εισαγωγικό μήνυμα, το σκοπό της έρευνας και τις απαραίτητες οδηγίες διανεμήθηκε προς συμπλήρωση. Κοινοποιήθηκε στο Facebook στη σελίδα του συλλόγου, αλλά στάλθηκε και με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και της πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης (Facebook) σε όλους όσοι αποτελούσαν δείγμα της παρούσας έρευνας. Στάλθηκε δηλαδή σε 10 συλλόγους από διάφορες περιοχές της Ελλάδας (Γέφυρα, Άσσηρο, Χαλάστρα, Νέα Κρώμνη Δράμας, Τρίκαλα, Ιωάννινα, Κοζάνη, Ωραιόκαστρο, Αιγίνιο, Βραχάτι Κορινθίας, και σε 9 χώρες του εξωτερικού (Λιθουανία, Βουλγαρία, Σερβία, Νεπάλ, Μεξικό, Κορέα, Μαλαισία, Ιταλία και Μολδαβία), που συμμετείχαν τα τελευταία χρόνια στο φεστιβάλ της Γέφυρας.

Βασικό κριτήριο ως προς την συμμετοχή στην έρευνα ήταν να συμμετάσχουν μόνο τα άτομα που έλαβαν μέρος στο συγκεκριμένο φεστιβάλ. Αν και η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική και ανώνυμη ωστόσο η χρήση ενός email ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ερευνήτρια επισκέφτηκε αυτοπροσώπως το φεστιβάλ έτσι ώστε να αποκτήσει πλήρη εικόνα για την διοργάνωση του φεστιβάλ, να συλλέξει φωτογραφικό υλικό και να αποτελέσει και η ίδια η ερευνήτρια μέρος αυτής της πολιτιστικής εμπειρίας από τη σκοπιά του θεατή. Το Φωτογραφικό υλικό που αντλήθηκε και χρησιμοποιήθηκε, για τους σκοπούς της έρευνας, είχε την άδεια του συλλόγου για ελεύθερη χρήση

Ως εκ τούτου, η διαδικασία συγκέντρωσης των ερωτηματολογίων διεξήχθη μεταξύ του χρονικού διαστήματος 20/05/2019 έως και 28/09/2019. Επομένως μέσα σε αυτή τη χρονική διάρκεια διεξήχθη και το προγραμματισμένο φεστιβάλ όπου έγινε προσπάθεια να προσεγγιστούν καινούργιοι συμμετέχοντες με τον ίδιο τρόπο. Η διαδικασία συλλογής ολοκληρώθηκε ένα μήνα μετά τη διοργάνωση του φεστιβάλ, χρονικό περιθώριο που δόθηκε ως παράταση, για συλλογή περισσότερων ερωτηματολογίων που όπως αποδείχθηκε βοήθησε εν μέρει αλλά ελάχιστα στην αύξηση των ερωτηματολογίων. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS Έκδοση 24.

Αποτελέσματα

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, το 55.56% που είχε παρακολουθήσει στο παρελθόν φεστιβάλ, ήταν γυναίκες ενώ μόλις το 22.22% του συνολικού πληθυσμού απάντησε ότι δεν έχει παρακολουθήσει στο παρελθόν φεστιβάλ (βλ. πίνακα 1).

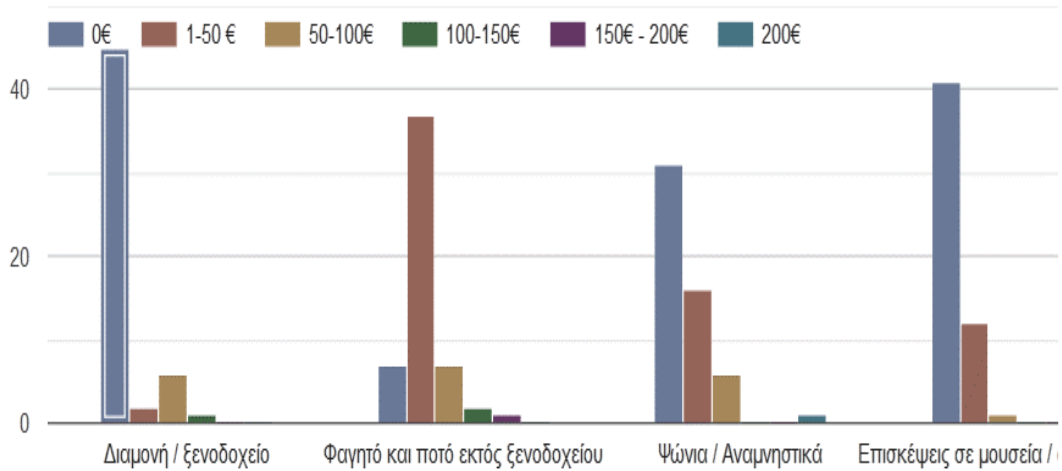
Μεταβλητές	Φύλο	Ποσοστό %
Ναι	Άνδρας	22.22%
	Γυναίκα	55.56%
Σύνολο		77.78%
Όχι	Άνδρας	7.41%
	Γυναίκα	14.81%
Σύνολο		22.22%

Πίνακας 1. Παρακολούθηση φεστιβάλ στο παρελθόν σε σχέση με το φύλο

Στις ερωτήσεις πόσα χρήματα δαπανήσατε κατά τη διάρκεια των ημερών του φεστιβάλ για διαμονή, φαγητό, ψώνια και άλλες δαπάνες, βλ. πίνακα 2, ένα ποσοστό των χορευτών που συμμετείχαν κυρίως αυτοί του εξωτερικού και κάποιοι σύλλογοι εκτός Θεσσαλονίκης δεν πλήρωσαν σχεδόν τίποτα για τη διατροφή τους διότι τα έξοδα αυτά όπως και της διαμονής τους αλλά και την μεταφοράς τους, καλύφθηκαν από το σύλλογο της διοργάνωσης. Αυτό ωστόσο περιορίζει την ορθότητα της οικονομικής επίδρασης του φεστιβάλ.

Ωστόσο το ποσοστό, που συμμετείχε στην έρευνα, από το εξωτερικό ήταν πολύ μικρότερο σε σύγκριση με αυτούς που διέμεναν στην Ελλάδα και αυτό δικαιολογεί εν μέρει το χαμηλό ποσοστό για το

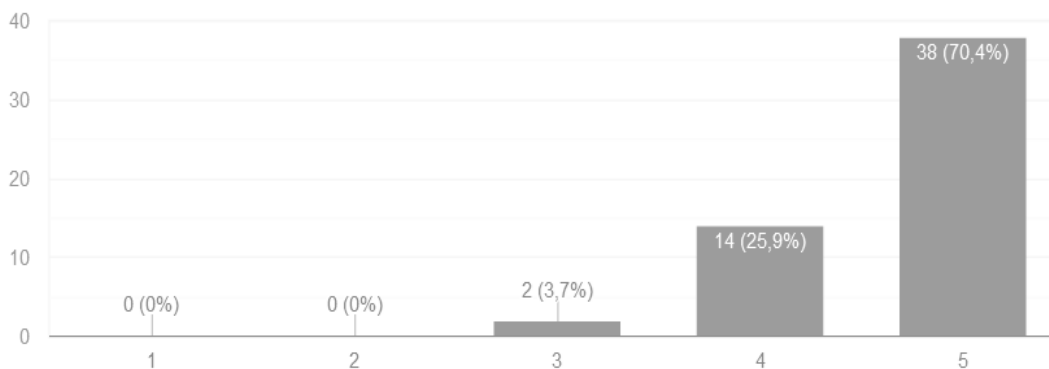
13% στις «4 ημέρες» και το 16,7% για «πάνω από 5 ημέρες» διαμονής σε σύγκριση με το 57,4% που δήλωσε «καμία ημέρα».

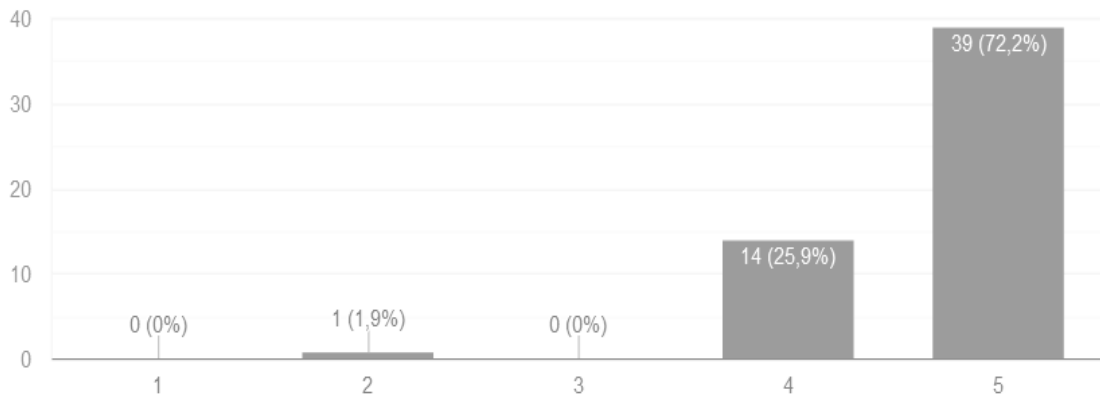
Πίνακας 2. Έξοδα για διαμονή, φαγητό, κ.α. τις ημέρες του φεστιβάλ

Με βάσει τα ευρήματα που προκύπτουν για τα φεστιβάλ παραδοσιακών χωρών αναφορικά με την πολιτιστική εμπειρία και την επίδραση του φεστιβάλ βλ. πίνακα 3 και πίνακα 4 :

- Το 85% δήλωσε ότι συμβάλει στην πολιτιστική ανάπτυξη
- Το 72% δήλωσε ότι συμβάλει στην κοινωνική ανάπτυξη
- Το 70,4% δήλωσε ότι συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη
- Το 88,8% δήλωσε ότι μπορούν να αποτελέσουν μια αξέχαστη πολιτιστική εμπειρία
- Πάνω από 80% δήλωσε ότι οι πολιτιστικοί σύλλογοι διατηρούν τις παραδόσεις και συμβάλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη μιας περιοχής
- Το 27% βρίσκει το φεστιβάλ αρκετά πρωτότυπο σε σύγκριση με το μόλις 5,5% που διαφωνεί απόλυτα
- Το 37% συμφωνεί ότι το φεστιβάλ ήταν μια συναρπαστική εμπειρία
- Το 46,2% συμφωνεί απόλυτα ότι ένωσε υπερηφάνεια για τις πολιτιστικές παραδόσεις του τόπου του και το 31,4% ότι έζησε από κοντά τον τοπικό πολιτισμό
- Τέλος, σχεδόν το 40% συμφώνησε ότι είχε την ευκαιρία να κοινωνικοποιηθεί με φίλους/οικογένεια και να γνωρίσει νέους ανθρώπους

Πίνακας 3. Οικονομική επίδραση των φεστιβάλ παραδοσιακών χωρών

Πίνακας 4. Κοινωνική επίδραση των φεστιβάλ παραδοσιακών χωρών

Στη περίπτωση, αυτή με βάση τα αποτελέσματα, οι συμμετέχοντες δηλώνουν ότι τα φεστιβάλ παραδοσιακών χωρών μπορούν να συμβάλουν στην πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ενός τόπου. Παρόλα αυτά η οικονομική επίδραση θα πρέπει να μελετηθεί περισσότερο διότι αυτοί που έμειναν πάνω από 3 μέρες στη πλειοψηφία τους ήταν ξένοι συμμετέχοντες αλλά διέμεναν δωρεάν σε σύγκριση με αυτούς που έμειναν λιγότερες μέρες αλλά ήταν από Ελλάδα και από διάφορες περιοχές της.

Αναφορικά με τις ερωτήσεις στο πόσο πιθανό είναι για μελλοντικές ενέργειες:

Το 61% δήλωσε πολύ πιθανό να επισκεφθεί ξανά τη Γέφυρα, το 63% δήλωσε πολύ πιθανό να παρακολουθήσει ξανά το φεστιβάλ στη Γέφυρα, το 54% δήλωσε ότι θα ενθάρρυνε τους φίλους του να επισκεφτούν τη Γέφυρα αλλά μόνο 39% δήλωσε πολύ πιθανό να προτείνει τη Γέφυρα ως προορισμό σε αντίθεση με την Ελλάδα γενικά με ποσοστό 85%. Τέλος, το 70% δήλωσε ότι θα ενθάρρυνε τους φίλους του να συμμετέχουν ή να παρακολουθήσουν φεστιβάλ παραδοσιακών χωρών.

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Αρχικά, αυτό που επιβεβαιώθηκε από τη συγκεκριμένη διαδικασία σε σύγκριση με τα στοιχεία της βιβλιογραφίας είναι ότι τα φεστιβάλ γενικότερα έχουν μεγάλη απήχηση και εξελίσσονται με μεγάλους ρυθμούς.

Αυτό που διαπιστώθηκε σε σύγκριση με το φεστιβάλ παραδοσιακών χωρών είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό κομμάτι του τουρισμού μιας χώρας και να συμβάλουν στην πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας περιοχής. Ωστόσο διαπιστώθηκε ότι ο οικονομικός παράγοντας στο συγκεκριμένο φεστιβάλ όσον αφορά τη διαμονή και διατροφή δεν ήταν τόσο ικανοποιητικός καθώς μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων ξόδεψε σχεδόν ελάχιστα χρήματα όσον αφορά αυτές τις δυο κατηγορίες, διότι σε μια μεγάλη μερίδα συμμετεχόντων όπως αυτή, κυρίως, των χορευτών και των μουσικών η διατροφή και η διαμονή ήταν καλυμμένη από τους διοργανωτές.

Μεγάλο ποσοστό ήταν και αυτό που δήλωσε ότι τέτοιου είδους φεστιβάλ μπορούν να αποτελέσουν μια αξέχαστη πολιτιστική εμπειρία. Στοιχεία που ίσως να αποδεικνύουν πιστότητα στον παραδοσιακό χορό και σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις.

Έπειτα, με βάση τα ευρήματα αξίζει να σημειωθεί ότι η συμβολή των συλλόγων παίζει σημαντικό ρόλο στη πορεία και εξέλιξη των παραδοσιακών χορευτικών φεστιβάλ, καθώς μέσα από τους συλλόγους αναπτύσσονται πολιτιστικές εκδηλώσεις κάτι που επιβεβαιώθηκε και στη παρούσα έρευνα. Οι σύλλογοι μπορούν να διατηρήσουν τις παραδόσεις και να συμβάλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη μιας περιοχής μέσω των πολιτιστικών εκδηλώσεων και των φεστιβάλ παραδοσιακών χορών.

Επομένως, με βάση τα συγκεκριμένα αποτελέσματα, ο παραδοσιακός χορός θα μπορούσε αποτελέσει πολιτιστικό προϊόν και σε συνδυασμό με τα φεστιβάλ μπορεί να δημιουργήσει μια σημαντική πολιτιστική βιομηχανία συμβάλλοντας στην ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού ενός τόπου καθώς φαίνεται πως μέσα από τα φεστιβάλ δημιουργείται μια αξέχαστη πολιτιστική εμπειρία και δημιουργείται στον επισκέπτη μια θετική εικόνα για τον τόπο υποδοχής και φιλοξενίας.

Η Ελλάδα από ότι φαίνεται πληροί αρκετές από τις προϋποθέσεις για να αναπροσδιορίσει και να εξελίξει το τουριστικό της προϊόν, που κατέχει όλα αυτά τα χρόνια, «ήλιος» και «θάλασσα» και να κατευθυνθεί και προς άλλες παραμέτρους που θα συμβάλουν στην εξέλιξη και την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού προσελκύοντας και άλλα είδη τουριστών αναδεικνύοντας έτσι και τις άλλες πτυχές της χώρας. Όλα αυτά τα στοιχεία δείχνουν ότι ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο της εθνικής οικονομίας της Ελλάδας και η τουριστική πολιτική πρέπει να αντιμετωπιστεί με περισσότερη σοβαρότητα και να ενταχθεί στη γενικότερη αναπτυξιακή πολιτική της χώρας.

Γίνεται σαφές λοιπόν, ότι οποιαδήποτε πολιτική εφαρμοστεί για τον τουρισμό θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε μια στρατηγική για βιώσιμη ανάπτυξη ανταποκρινόμενη στα δεδομένα κάθε σύγχρονης πολιτικής. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σημαντικός παράγοντας της παγκόσμιας οικονομίας αποτελούν οι παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις που μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την τουριστική οικονομία κάτι που πρέπει να συμπεριλάβουν στην στρατηγική τους όλοι οι αρμόδιοι φορείς.

Περιορισμοί

Στο πλαίσιο της παρούσης πρωτογενούς έρευνας διεξήχθη κάθε δυνατή προσπάθεια να αποφευχθούν τυχόν λάθη και να διορθωθούν άμεσα σε όλα τα στάδια της έρευνας από τη μεθοδολογία έως τη συλλογή και την ανάλυση των δεδομένων. Ωστόσο η διεξαγωγή συμπερασμάτων εξαρτήθηκε από διάφορους περιοριστικούς παράγοντες που προέκυψαν.

Τα περιορισμένα στοιχεία της βιβλιογραφίας και η ελάχιστη εμπειρία ως προς το αντικείμενο μελέτης, αποτελούν τους βασικούς περιορισμούς αυτής της έρευνας.

Έπειτα το συγκεκριμένο ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε, κυρίως το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, αποσκοπούσε στην συλλογή δεδομένων και από συμμετέχοντες προηγούμενων χρόνων, καθώς μεν, αρκετοί από τους προηγούμενους συμμετέχοντες βρίσκονται εκτός περιοχής του φεστιβάλ και εκτός συνόρων, κάτι που θα δυσκόλευε και την ίδια την ερευνήτρια στο να μετακινηθεί στους αντίστοιχους προορισμούς των συμμετεχόντων για τη συλλογή δεδομένων, αλλά δε, και στη διερεύνηση της αξέχαστης εμπειρίας ως προς την απάντησή τους ύστερα από λίγες μέρες μετά το φεστιβάλ έως και μετά από τρία χρόνια στη συγκεκριμένη περίπτωση. Επομένως για αυτούς τους λόγους η χρήση των έντυπων ερωτηματολογίων δεν προτιμήθηκε.

Ένας ακόμη εξίσου σημαντικός παράγοντας περιορισμού ήταν η προσέγγιση του δείγματος, καθώς με το νέο νόμο περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων, το λεγόμενο GDPR, ήταν δύσκολο για την ερευνήτρια να επικοινωνήσει άμεσα με τους ενδιαφερόμενους χωρίς την ενημέρωσή

του συλλόγου της διοργάνωσης και των συλλόγων συμμετοχής καθώς ήταν απαραίτητο να ακολουθηθεί ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο με βάση τον κώδικα δεοντολογίας, με συγκεκριμένες και ελεγχόμενες κινήσεις.

Η ανταπόκριση όμως, στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο δεν ήταν ικανοποιητική για να συλλεχθεί ένας επαρκής αριθμός ερωτηματολογίων με αποτέλεσμα να συλλεχθούν μόνο 54 ερωτηματολόγια που παρόλα αυτά στο σύνολο τους ήταν έγκυρα. Στο συγκεκριμένο σημείο έγινε αντιληπτό ότι το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο δυσκόλεψε τη συλλογή δεδομένων καθώς πολλοί από τους επισκέπτες του φεστιβάλ δεν είχαν την ευκαιρία να το απαντήσουν καθώς είτε δεν ήταν μέλη στη σελίδα του συλλόγου στο Facebook για να δουν την ανάρτηση του ερωτηματολογίου, είτε γιατί δεν έχουν προφίλ στο Facebook, είτε ακόμα γιατί το ερωτηματολόγιο δεν δύναται να μοιραστεί κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ όπως με τον τρόπο που θα γινόταν με το έντυπο ερωτηματολόγιο.

Επιπλέον, τόσο ο περιορισμός που σχετίζεται με τη γεωγραφική κάλυψη των συμμετεχόντων, όσο και ο χρονικός περιορισμός, αποτελούν σημαντικά στοιχεία. Η συλλογή του απαραίτητου αριθμού ερωτηματολογίων διεξήχθη εν μέρει σε μεγάλο χρονικό διάστημα περίπου του ενός εξαμήνου με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, παρόλα αυτά δεν κατέστη δυνατό να ανταποκριθούν όλοι στη συγκεκριμένη προσπάθεια της έρευνας. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε 11 συλλόγους της Ελλάδας και σε 9 συλλόγους του εξωτερικού των τελευταίων τριών ετών, όπου σύμφωνα με τα στοιχεία του συλλόγου της διοργάνωσης, κάθε συγκρότημα αποτελούνταν περίπου από 15 μέχρι και 20 άτομα. Πράγμα που σημαίνει ότι θα μπορούσε να συγκεντρωθεί μεγαλύτερος αριθμός απαντήσεων.

Ωστόσο με βάσει τις πληροφορίες που δόθηκαν από τους εκπροσώπους των συλλόγων, κυρίως των χωρών του εξωτερικού, περιορισμός στην ανταπόκριση αποτέλεσε η «γλώσσα» αν και ήταν μεταφρασμένο στην αγγλική, αρκετοί δεν γνώριζαν αγγλικά. Στην περίπτωση των ελληνικών συλλόγων, κάποιοι εκπρόσωποι τους, ανέφεραν πως ο παράγοντας «ηλικίας» περιόριζε τους συμμετέχοντες να απαντήσουν καθώς κάποια άτομα ήταν μεγαλύτερης ηλικίας και δεν ήταν τόσο εξοικειωμένα με την τεχνολογία ή δεν διέθεταν προφίλ στο Facebook ή δεν είχαν κάποιο email ώστε να τους σταλθεί με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στη διεύθυνση του email τους.

Σε μελλοντικές έρευνες, οι περιοριστικοί παράγοντες θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη καθώς θα βοηθήσουν σημαντικά στη λήψη δεδομένων και θα αποφευχθούν τυχόν απώλειες σημαντικών αποτελεσμάτων.

Προτάσεις

Η παρούσα έρευνα αποτελεί ουσιαστικά μια «αρχική» προσέγγιση να διερευνηθούν οι επιδράσεις των Παραδοσιακών Χορευτικών Φεστιβάλ ως αξέχαστη πολιτιστική εμπειρία στην ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού.

Μετά τη διεξαγωγή της ερευνητικής εργασίας και την ανάλυση των περιορισμών της έρευνας, υπάρχουν αρκετά σημεία στα οποία θα πρέπει να εστιάσει η μελλοντική έρευνα προκειμένου να προκύψει μια συνολική και ορθή καταγραφή των αντιλήψεων αυτών, δεδομένου ότι τα στοιχεία της βιβλιογραφίας είναι ελλιπή και έτσι δημιουργούνται βάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Συγκεκριμένα, ένα στοιχείο που θα παίξει σημαντικό ρόλο σε μια μελλοντική έρευνα είναι το ερευνητικό μέσο, όπου η συλλογή του δείγματος να γίνει, να μεν, με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, αλλά και με τη βοήθεια της έντυπης μορφής κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ώστε ο

κάθε ερευνητής να μπορεί να δώσει τις κατάλληλες διευκρινίσεις και να συνεργαστεί με κάποιον από τους συνοδούς των συλλόγων, είτε για τη βοήθεια της μετάφρασης είτε για τη διαδικασία των απαντήσεων προς τους μεγαλύτερους σε ηλικία επισκέπτες, ώστε να προκύψει μεγαλύτερος αριθμός ερωτηματολογίων τόσο από χορευτές όσο και από επισκέπτες, ξένους ή ντόπιους και να εξαχθούν καλύτερα αποτελέσματα.

Έπειτα, η μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να επικεντρωθεί περισσότερο στις οικονομικές επιδράσεις τέτοιου είδους φεστιβάλ και να μελετήσει το οικονομικό προφίλ των συμμετεχόντων. Επίσης, θα μπορούσε να αφορά την καταγραφή των απόψεων, και συγκεκριμένα των φορέων που υπάρχουν στη περιοχή που διεξάγεται το φεστιβάλ, όπως ξενοδοχεία, καταστήματα, κέντρα εστίασης, χώροι ψυχαγωγίας και πολιτιστικού ενδιαφέροντος κλπ., ως προς τις επιδράσεις του φεστιβάλ στις επιχειρήσεις τους και στους ίδιους. Ακόμα, να ερωτηθούν οι ντόπιοι κάτοικοι του συγκεκριμένου φεστιβάλ, αν θα μετακινούντουσαν εκτός τόπου κατοικίας είτε σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, είτε σε διεθνές, για την παρακολούθηση τέτοιου είδους φεστιβάλ εκτός από αυτόν της περιοχής τους, και να ζήσουν αυτή την πολιτιστική εμπειρία. Επιπλέον, θα ήταν ενδιαφέρον να ελεγχθεί η αξιόλογη εμπειρία των Παραδοσιακών Χορευτικών Φεστιβάλ συγκριτικά με άλλες μελέτες περιπτώσεων (case studies) Παραδοσιακών Χορευτικών Φεστιβάλ στην Ελλάδα.

Τέλος, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τη συνέχιση της θεωρητικής και εμπειρικής έρευνας τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, εφόσον το μικρό ποσοστό συμμετοχής στην έρευνα, αποτελεί από μόνο του αναφορά για μελλοντική και περαιτέρω έρευνα. Στο πλαίσιο αυτό, η επανάληψη της συγκεκριμένης έρευνας με το ίδιο ερευνητικό πλαίσιο, σε αντίστοιχα Παραδοσιακά Χορευτικά Φεστιβάλ στην Ελλάδα, καθώς προσφέρει μεγάλο αριθμό τέτοιων φεστιβάλ τα τελευταία χρόνια, ή ακόμα και σε διεθνές επίπεδο, θα παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκειμένου να διαπιστωθεί εάν οι ερευνητικοί στόχοι θα επιβεβαιωθούν ή όχι.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Andy, F. (2016). Η διερεύνηση της στατιστικής με τη χρήση του SPSS της IBM (1η Έκδοση εκδ.). (Γ. Γ. Μαύρη Μαρία, Επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.
- Bowdin, G. A. J. I. M. (2003). The impacts of Events. Events Management. Australia : Elsevier Ltd.
- Βαβρίτσας, Ν. Γ. (2008). ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥΣ, ΡΥΘΜΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΡΙΘΜΙΚΗ ΑΡΙΘΜΗΣΗ (1η Έκδοση εκδ.). Θεσσαλονίκη: Βαβρίτσας Γ. Νικόλαος.
- Cláudia Henriques, M. J. (Folk Dancing, Tourism and Identity).
- Coelho, M. d. F., Gosling, M. d. S., Almeida, A. S. d. A., (2018). Tourism Experiences: Core processes of memorable trips. Journal of Hospitality and Tourism Management. (37) 11-22.
- Commission, E. (1998). Culture, The Cultural Industries and Employment. Commission Staff Working Paper SEC, pp. (98) 837.
- Derrett, R. (2003). Making sense of how festival demonstrate a community's sense of place. Event Management, p. Vol. 8, pp. 49-58.

Δήμας Σ. Η., Τυροβολά Κ. Β., Κουτσούμπα Ι. Μαρία. (2010). ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΧΟΡΟΣ, Θεωρήσεις για το λόγο, τη γραφή και τη διδασκαλία του (1η Έκδοση εκδ.). Αθήνα

ECTARC. (1989). Contribution to the Drafting of a Charter for Cultural Tourism. ECTARC.

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2019, ΙΟΥΝΙΟΣ). Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

FORUM, W. E. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017.

FORUM, W. E. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 Travel and Tourism at a Tipping Point.

Φιλιππίδης Δ., Γ. Ν. (2001). Ψυχαγωγία & Άθληση Πελατών Ξενοδοχείων . Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ

Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution and research. *Tourism Management* , p. 29, 4003-428.

Γλυσιά Θ. Ελένη, Λ. Ν. (2004). ANIMΑΣΙΟΝ, ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ & ΆΘΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ. Αθήνα : INTRBOOKS.

Hall, C. (1989). The definition and analysis of hallmark tourist events. *GeoJournal*, 19(3), pp. 263-268.

Hall, C. (1992).). *Hallmark Tourist Events: Impacts, Management and Planning*. Belhaven, London.

Hall, J., O'Mahony, B., & Vieceli, J. (2010). An empirical model of attendance factors at major sporting events. *International Journal of Hospitality Management*, 29(2), 328-334

Halim, A. H. A., Mokhtar, A. R. M., (2016). Creating Memorable Visitors Experiences by Assessing the Satisfaction Level and Behavioural Consequences of Attndees. *FIFTH INTERNATIONAL CONFERENCE ON MARKETING AND RETAILING (5TH INCOMaR) 2015*, pp. (37) 1-6.

ICOMOS. (1997). Charter for Cultural Tourism .

Ίκκος, Αρ., Κουτσός, Σ., (2019). Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2018.

INΣΕΤΕ. (2019). Αξιολόγηση του brand "Ελλάδα" και σύγκριση με τον ανταγωνισμό στη Ν. Ευρώπη βάσει της εμπειρίας των τουριστών.

Kim, J.H., Ritchie, J. R. B., McCormick, B. (2012). Development of a Scale to Measure Memorable Tourism Experiences. *Journal of Travel Research* , pp. 51 (1) 12-25.

Konstantina Efentaki, V. D. (2014, September). Economic perspectives of intangible cultural activities. *International Conference on Strategic Innovative Marketing...*, p. 415-422.

Κιλιπέρης, Φ. Ε. (2009). ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, Εμπειρικές Προσεγγίσεις. Εκδόσεις Δίσιγμα.

Κοκκώσης Χάρης, Τ. Π. (2011). ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ, ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΝΕΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (1Η Έκδοση εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική Α.Ε.

Leonard J. Lickorish, C. L. (2004). ΜΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ (1η Έκδοση εκδ.). (Τ. Π., Επιμ.) Αθήνα: Κριτική.

Lozato-Giotart, J.-p. (1996). Τουριστική Γεωγραφία (4η Έκδοση εκδ.). (Π. Μιχάλης, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις INTERBOOKS.

Λαγός, Δ. Γ. (2005). ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ (1Η Έκδοση εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική Α.Ε.

Manuel Antonio Rivera, T. H. (2008). Economic Impact of Cultural Events: The Case of the Zora! Festival. *Journal of Heritage Tourism*, p. 3:2, 121-137.

Μαρούλης, Δημ., Ά. 1. (2019, Ιούνιος). Οι Εξελίξεις στην Παγκόσμια Οικονομία και στις Χώρες Προέλευσης των Εισερχόμενων Τουριστών στην Ελλάδα, Μελέτη που υλοποιήθηκε από το ΙΝΣΕΤΕ στο πλαίσιο της Πράξης: Ενίσχυση της θεσμικής και επιχειρηματικής ικανότητας του ΣΕΤΕ. (1)

Μαυροβουνιώτης, Φ., Μαλκογιώργος, Αργυριάδου, Ε.. (2006). ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ. Θεσσαλονίκη

Μοίρα, Π. (2005). ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ. Αθήνα: Εκδόσεις INTERBOOKS.

Μπιτσάνη, Ε. Π. (2004). ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής & Πολιτιστικού Προϊόντος. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Panfiluk, E. (2015). Impact of a Tourist Event of a Regional Range on the Development of Tourism. 20th International Scientific Conference Economics and Management, Procedia -Social and Behavioral Sciences 213 (2015) 1020-1027

Πρανσιδής, Γ. (2004). Ο χορός στην ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του. Αιγίνιο: Πρανσιδής Ιωάννης, Εκδοτική Αιγινίου.

Quinn, B. (2010). Arts festivals, urban tourism and cultural policy. *Journal of policy research in tourism*, p. 2 (3), 264-279.

Richards, G. (2003). What is Cultural Tourism.

Richards, G. Wilson, J., (2004). The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001. *Urban Studies*, Vol. 41, No. 10, pp. 1931-1951.

Ryan, C. (2002). The Tourist Experience.

Stratan, A., Perciun, R., Gribincea, C. (2015). Identifying Cultural Tourism Potentials in Republic of Moldova through Cultural Consumption among Tourists. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* (188), pp. 116-121.

ΣΕΤΕ. (2010). Ο τουρισμός πρωταγωνιστής στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Ελλάδας.

Σοφία, Λ. (2014). Η έξυπνη οικονομία: "πολιτιστικές" και "δημιουργικές" βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;. Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών – Τμήμα Ειδικών Μελετών, BANK OF GREECE, Working Paper.

Tangit, T, M., Kibat, S. A., Adanan, A. (2016). Lessons in Managing Visitors Experience: The Case of Future Music Festival Asia (FMFA) 2014 in Malaysia. *Procedia Economics and Finance*, pp. 52-57.

Τσιμπίδου-Αυλωνίτη, Μ. (1997). Οι ταφικοί τύμβοι της περιοχής Αγίου Αθανασίου Θεσσαλονίκης (1992-97), Δέκα χρόνια αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη.

UNWTO, V. 1. (2015). World Tourism Barometer.

World Tourism Organization, UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition.

Χατζηδάκης, Α., (2015). ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ 2008-2015. ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Yeoman, Ian M. R.-K.-B. (2004). Festival and Events Management, An international arts and culture perspective. ELSEVIER.

ΖΟΥΝΗ, Γ. (2011). ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ: Διαφορές Εκτιμήσεων και Αντιλήψεων της Τουριστικής Εμπειρίας μεταξύ Επαγγελματιών και Τουριστών.

Διαδικτυακοί Τόποι

www.gnto.gr

<http://whc.unesco.org>

<http://www.gefiraclub.gr>

<http://www.opengov.gr/cultureathl>

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/festival>

<https://syllogoi.com>

<https://www.imf.org>

www.culture.gr

www.gtp.gr